

Helyzetünk a mai felekezeti viszonyok között.

Miért nem valósul meg valahára az „egy akol és egy pásztor“ szószerinti értelemben vett jóslata? Miért vannak még mindig egymással küzdő felek a kereszténység kebelében? Miért vannak felekezeti ellentétek? Vagy talán a kereszténységben nincsen meg az az erő, mely az emberiségnek egy nagy egységben való összefoglalására megkivántatnék? Hát nem sokkal nagyobb diesősége volna a kereszténységnek, ha a folytonos küzdelem helyett mind egy irányba terelné az embereket s a esalhatatlanul megjelölt úton kézen fogva vezetne mindeneket az üdvösség felé?

A jámbor lelkeknek ilyenszerű kifakadásával ma is akárhányszor találkozhatunk. Sőt komolyan gondolkozók részéről is tapasztalhatunk ilyen irányu törekvéseket. Pedig mi ezt olyannak gondoljuk, mint ha valaki a rétet azért kárhozná, mert az nem terem mind egy színű, egy alakú és illatu virágokat; az ég ellen azért volna kifogása, mert ott különböző fényű és nagyságu csillagok látszanak; Isten ellen azért zugolódna, hogy miért nem teremtett mindenütt egyforma természetű, ugyanazon ábrázatu és gondolkozásu embereket. S ha valaki, valamely kifejezhetetlen bűvérővel a rétet virágait, az ég csillagait s a földön lakó embereket egy színre, alakra és természetre varázsolhatná át, az elvenné a természet szépségét, az ég költészetét és haszontalanná tenné az emberiség életét. Jézusról és az ő kereszténységéről ilyent még föltemnünk sem szabad. Az igazi kereszténységnek nem lehet az a hivatása, hogy az emberekből kiölje az embert, hogy aztán az ilyen érzés és gondolat nélküli lényeket, mint megannyi eszközöket, kénye szerint állítsa céljai szolgálatába. Hogy a Jézus nem ilyen igényvel lépett föl és tanított, az világos egész tudományából, melyben szándékosan kerül a formulákat, melyek a lelket megköthetnék, ellenben olyan nagy súlyt fektet az egyéni érzületre és gondolkozásra. Vajjon az a

világos értelmű és tiszta gondolkozásu ész, mely a hegyi beszédben olyan szépséges formában fejezte ki a vallás lényegét, az a mélyen érző szív, mely az Uri ima eredeti alakját megteremtette: nem hagyhatott volna-e egy hitvallást az utókor számára azzal a szigorú rendelettel: „ha ezt elfogadjátok és aláírjátok, én tanítványaim vagytok, különben nem ismerlek titeket.“ De ilyennek nyoma sincsen az ő tanításaiban. Sőt ellenkezőleg a külsőleg más felekezethez tartozó nőnek azt mondja: „A *te hitel* megtartott tégedet.“ Csupán egyet kíván követőitől, mely nélkül igaz keresztény senki sem lehet: ez a szeretet. „Arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek.“ Szóval a keresztény vallás nem a külső tekintély vallása, mely előtt az ember föltétlenül meghódolni köteles, hanem az Istenben való hit s az emberek iránt való szeretet vallása. Kebelében a legkülönbözőbb felfogásu és gondolkozásu embereket egyesítheti, a nélkül, hogy akár egyiket, akár a másikat megfosztaná szabadságától.

Az egyénnek engedett nagy szabadság idézte elő a kereszténységben azt a belső küzdelmet, mely az apostoli korszakot betöltötte. Ki vonná kétségbe e küzdelem jogos és áldásos voltát? Hisz ez termékenyítette meg a keresztény szellemet. Ennek köszönhetjük az új testamentumi iratokat általában; különösen pedig Pál apostol szép leveleit és a synoptikus evangéliumokat, melyek a keresztényi ismeretnek legelső és legbiztosabb forrásai. Ez a küzdelem adott a kereszténységnek olyan magasabb lendületet, melynél fogva világhódító útjára elindulhatott s az egész emberiség vallása lehetett. Ki vonná kétségbe a Pál kereszténységét azért, mert az ő felfogása sok tekintetben eltért a Péterétől? Ki tagadná meg a keresztényi szellemet a Jánosféle magasabb speculatív iránytól azért, mert az nem mindenben egyezik az előbbiekkal? Micsoda kárhoztatásuk lehetne azoknak, kik belső meggyőződésük szerint csak a „törvény cselekedeteiben“, vagy akár azoknak, kik tisztán a hitben keresték üdvösségüket s a szerint csatlakoztak egyik, vagy másik irányhoz? És ki dobná el a bibliát azért, mert abban e küzdelem termékeképpen, a keresztényi felfogásnak különböző alakzataival találkozunk? Sőt ellenkezőleg, ez adja meg a szent-írás igazi szépségét, valódi becsét. Ezekben látszik a kereszténység élete s ama hatalmas ereje, melynél fogva külsőleg a legkülönbözőbb felfogásu és gondolkozásu embereket tudja magában egyesíteni.

Mégis — bár a keresztényi ismeret ilyen különböző forrásokból buzog — az egyház a maga szervezkedésében az *egységet* tüzte ki elérendő célul. Nem azt a felsőbb láthatatlan lelki közösséget, melyet a Krisztusban a hit lényegében s a szeretet teljességében való egység alkot, hanem a külső látható egységet, a mely mindenek fölött az egyházi tan egységében áll. És ez volt a Krisztus szellemének legteljesebb félremagyarázása; ez volt az ő tudományának legkeresztényietlenebb felfogása. Ez a felfogás volt hosszú száz éveken keresztül az egyházban előfordult minden rosznak a szülő oka. Sötét árnyékát reáborítja az egyház egész életére. Az egyházi egység érdekében készültek a különböző hitvallások, symbolumok, dogmák, ennek érdekében hoztattak a zsinati határozatok és concilliuni végzéseket; ezért jött létre a hierarchia hatalmas szervezete. Ezért találták ki az eretnek-üldözés ama rettenetes nemeit, melyek akárhányszor vérrel szennyezték be a szeretet nagy mesterének valóságát. S mégis az egyház — bár nem válogatta az eszközöket az emberkinzásban, a gondolat elfojtásában s az egyéni élet teljes megsemmisítésében — igazi célját: az egységet soha el nem érhetette. Mindig voltak, a kik emberileg éreztek és gondolkodtak, a kik a pápaság hatalmi érdekeinek magukat nem tudták föláldozni. A történelem tanúsága szerint, mikor az egyház legközelebb volt egységi eszményéhez, a legnagyobb teher akkor nehezült az emberiség lelki életére s mennél erősebb fegyverekkel küzdött az eszménye megvalósításáért, a lélek annál inkább érezte a maga erejét, hogy elszakadjon az egyháztól, mely őtet elnyelni akarja. Végre a Luther, Zwingli és a Dávid Ferencz reformatioja kijózaníthatta volna az egyházat hiábavaló ábrándjából. Pedig úgy látszik, hogy az még ma is a Krisztus nagy szellemét néhány ész és szív ellenes tantétel keretébe akarja szorítani, hogy azoknak segítségével uralkodhassék a lelkeken.

Ha tehát ezek szerint az egyház külső egysége üres álom, mely soha sem valósult meg a multban s még kevésbé fog a jövőben; ha az emberiséget nem lehet egy központból kiinduló parancsszóra kormányozni: akkor önkényt következik, hogy felekezeti ellentéteknek s ebből származó küzdelemnek is lenni kell. A létért való küzdelem foly mindenütt a nagy teremtettségben úgy a növények és állatok, mint a lelkek országában.

E küzdelem mutatja mindenütt az életet, ez eszközli a fejlődést és haladást. E küzdelemben vész el a rossz, a beteges, az egészségtelen; de e küzdelemben válik ki az, a mi jó, a minek fennmaradása áldást hozó lehet az összes életére. Ez a küzdelem tartja meg a világot s ebben nyilvánul az isteni gondviselés. Hadd pusztuljon az, a mi káros, vagy vészthozó lehet bármi tekintetben, hogy aztán annál jobban élhessen és érvényesülhessen az, a mi áldást áraszt mindenfelé. Tudományban, művészetben, politikában s a lelki élet többi nyilvánulásaiban egyaránt megvan ez a küzdelmes verseny, miért vonnók kétségbe annak jogos voltát a vallásban is? A míg az emberek egyrésze a törvény cselekedeteiben, a másik az erős hitben, a harmadik a hitből származó cselekedetekben keresi és találja fel üdvösségét; a míg az emberiség különböző véralkatu, gondolkodásu és felfogásu emberekből áll: addig a vallási és felekezeti küzdelem soha meg nem szűnik. E tekintetben a világ béke tehát éppen olyan ábránd, mint az egyház külső egysége. Jézus nem békességet, hanem fegyvert hozott az emberiség számára. A kereszténység czélzata nem az, hogy a Nirvána tétlen álmadozásaira s zavartalan békéjére nevelje az emberiséget; hanem az, hogy megerősítse az élet küzdelmeire.

Távol legyen, hogy a kereszténységet kárhoztassuk azért, mert ezt a harczt az emberiség lelki világában nem tudja s nem akarja megszüntetni. Sőt ez mutatja életrevalóságát s ez tesz bizonyosságot a mellett, hogy valóban az emberi természetre van alapítva. Az emberi küzdelem befejezése az élet véghatárát is jelenti. A ki háborítatlan nyugalmat vár, az halálát óhajtja. Ha a kereszténység küzdelme végleg megszűnnék, akkor történelme végére az utolsó pontot föl lehetne tenni. De a kereszténységnek még sok és nagy hivatása van a világon az emberek között.

Ha aztán a küzdelem hevében akár az egyik, akár a másik fél eltér a harczt rendes szabályaitól, ha mérgezett s oda nem illő fegyvereket viszen a csatába: ezért ismét nem lehet a keresztényi szellemet felelősségre vonni, a mely azt tanítja, hogy a harczt „nemesen“ harcoljuk! Igen. A keresztényi harcznak is megvan a maga szabályai. A küzdelemben is van, kell lenni bizonyos összhangnak, mely a különböző utakon járó, de egy célra törekvő feleket egy nagy egységbe foglalja össze.

Mihelyt ez összhang megvan zavarva, többé nem keresztényi harc, hanem élet-halál küzdelem folyik. Nehéz volna a keresztényi harcnak minden egyes fegyverét kézbe adni; de ez nem is szükséges. Azoknak, a kik rendületlenül ragaszkodnak a Jézushoz, eljön „az igazság lelke“, mely mindenekre megtanítja őket.

A felekezeti küzdelem ma is folyik. És ez jól van. A kovásznak egy perezig sem szabad szünetelni. A keresztényi szellem élő, ható és folyton működő erő. A kereszténységben bár többféle felekezet van; de mindezek két irány körül csoportosulnak. A Péter és Pál iránya, a katolicizmus és a protestantizmus, versenyez újra egyik a másikkal. Azok, a kik között különben is erős lelki kapcsolat van, ösztönszerűleg vonzódnak egymáshoz, hogy az egységben rejlő erő győzelmüket biztosítsa. Itt megjegyzem, hogy a két tábor harszói nem mindig külső felekezeti hova tartozandóságuk szerint sorakoznak. Vannak a katolikus egyházakban is olyanok, kiket protestáns szellem vezérel s viszont a protestáns egyházakban is lehetnek, kik a katolikus irányt szolgálják. Ha már a mi helyünket keressük e kettős csoportosulásban, igen könnyen megtaláljuk. Minket felekezeti traditioink, szent vallásunk igazságai, lelkünk belső sugallatai arra indítanak, hogy legyünk a hamisítatlan protestáns szellem zászlótartói. Az unitarizmus ez volt a múltban, ez a jelenben s ez fog lenni a jövőben is. Minket az evangéliumi világosság és a hitszabadság áldásaitól semmi világi tekintély, vagy külső kényszer meg nem foszthat s ezért akárhányszor a protestáns orthodoxia ellen is tiltakozunk. Előttünk legdrágább kincs a Krisztus szelleme, melynek fényénél keressük azokat az igazságokat, melyek lelkünket megnyugtadják s üdvösségre vezérlik.

Igy ismerve az egymással küzdő feleket, lássuk meg azt is, hogy melyiknek miben áll az ereje, vagy általában miben áll az egyházi, a felekezeti erő? Talán a régiségben? A régiségnek annyi értéke van már ma, mint a nemes levélnek. Ha méltó utód kezében van, akkor érdemes a megtartásra; de méltatlan utód kezében haszontalan papír. Különben is akárhányszor a régiség nem az erőnek, hanem a végelgyengülésnek a jele. Vagy a pénzben és világi gazdagságban áll a felekezeti erő? Sok szívtelen gazdagot lehet látni, kin a bibor és a bár-

sony rideg, üres keblet takar. Az ilyenekre mondta Jézus: „Minden jutalmukat elvették.“ Vagy talán a külső káprázatos szertartások csillogása emeli az egyházi erőt? A farizeusok is híven gyakorolták a törvény által előírt ceremóniákat, de azért Jézus azt mondta róluk: „Jaj nektek, képmutatók, mert hasonlók vagytok a szépen kifestett koporsókhöz“. Hát akkor talán a hívek lelkiületére gyakorolt egyházi fegyelem kölcsönöz erőt valamely felekezetnek? Ez lehet talán egy ideig alkalmas eszköz a felekezeti egység megőrzésére; de előbb-utóbb kinő a lélek a bilincsekből s a szegény rab önkezével rázza le a békókat, a melyek eddig fogva tartották, hogy aztán élvezhesse Istentől nyert áldott szabadságát. Fényes példája ennek a reformatio és a mult százévben megindult szabad irányú vallásos mozgalom. Különben is azt mondja Szentábrahám: „Semmi sem oly önkéntes, mint a vallás, melyben ha a lélek ellentmond, már nem vallás az“. (Ker. Hittudomány összege 396 l.) A mely felekezet ezek közül bármelyikre, vagy akár az egészre együttesen épít, az fővényre rak házat, melyet a tudomány és műveltség áradata elsodor. Miben áll hát végre a felekezeti erő? Áll az igazságnak szeretetében s az érte való őszinte és önzetlen lelkesedésben. Áll a Krisztussal való belső lelki egységben s az általa gyűjtött világosság követésében. Én azt az egyházat nevezem a legerősebbnek, mely a Krisztust a legteljesebb mértékben tudja felövezni, mely a Krisztus szellemét korunk különböző gondolat-áramlatai között a legtisztábban tudja ragyogtatni s a legnagyobb mértékben érvényesítheti azt a vallást, melyet a Jézus lábainál tanult. Ide nem kell a más véleményen levőknek gyűlölete, vagy üldözése; mert úgy is „gyanus igazság az, mely nem elegendő a tévedés legyőzésére, hanem külső erőszakos eszközökre szorúl, hogy magát megvédje“. (Szentábrahám: Ker. Hittud. összege 396 l.) Nem szükséges az emberi méltóságot kigunyoló lélek-vásár; mert mint a virág a napsugár felé, úgy vonzódik a szabad lélek az isteni igazságokhoz. Nem szükséges a lélekre az éj sötétét borítani; mert annak igazi életet a világosság sugaras napja kölcsönöz.

Ez alkalommal nem kutatjuk azt a kérdést, hogy vajjon a mi időnkben folyó felekezeti küzdelem, megfelel-e az igazi keresztényi harc eszményének? Hogy vajjon a szellemek ama küzdelme-e az, melynek igazi célja az igazság megtalálása s

az emberiség közjavanak munkálása? Hogy vajjon a küzdő felek egymás meggyőzésére, vagy legyőzésére törekednek-e? Nem vizsgáljuk az eszközöket sem, a melyeket a cél érdekében felhasználnak. Azt sem kérdezzük, ha vajjon úgy tekintik-e egymást, mint lovagias ellenfelekhez illik, s egymást kölcsönösen méltányolják és megbecsülik-e abban tudatban, hogy ugyanazon szent cél heviti mindeniket; vagy pedig, mint a hatalmas Goliáth a kicsiny Dávidot, megvető és lenéző tekintettel illetik egymást? Mindezeket nem kutatjuk, hanem csupán hivatkozunk arra a tényre, hogy a jézsuiták, a lelki sötétségnek vészmadarai ismételten teregetik fekete szárnyaikat hazánk határiban. És ez egyetlen tény arra figyelmeztet, hogy nekünk a sötétség minden ördöge ellen fel kell magunkat fegyvereznünk. Igaz, egyházilag nem vagyunk az egész vonalon úgy berendezkedve, hogy a minden oldalról jöhető támadásokkal szemben magunkat azonnal védelmezhessek. Sok helyen van nyílt kapu, melyen az ellen félelem nékül ki és bejárhat. Ilyen helyeken kell a rövid kardot egy lépéssel megtoldanunk. Itt kell, hogy maga a szent nép is királyi papság legyen. Különbén nekünk nem ezélünk, hogy magunkat áttörhetetlen várfalakkal vegyük körül. Mi nyílt küzdelmet akarunk folytatni. Az unitarizmus nem valamely megcsontosodott rendszer, melyen az emberiség túl haladott s a mely teher az emberen; hanem az ész és szív vallása, mely az emberiséggel együtt fejlődik. A mi erőnk nem külső védelmi eszközökben, hanem az unitarizmus iránt való önzetlen lelkesedésben áll. A ki ebben nincsen velünk, az tartozzék báregyházunkhoz külsőleg, mégis ellenünk van. Ellenben, a ki ebben velünk tart, az legyen bármely felekezet tagja, mégis a mi erőnköt növeli. Egyházilag lehetnek itt és ott veszteségeink. Az ellenség golyója legelőbb a zászlótartókat éri. Azonban veszteségünk csak látszólagos; de az minket nem gyöngít. Az igazság ereje úgy sem attól függ, hogy hányan küzdenek érte. Jézus egyedül győzte meg a „világot“. A látszólagos veszteséggel szemben pedig gazdag kárpótlást nyújt az a tapasztalat, hogy a világ gondolkozó részének szive velünk érez, lelke felénk fordul. Jöhet borulat, sőt lehet éjszaka körülünk; de azután ismét el kell jönni a virradatnak is, a mikor az emberiség új vágyakkal s új reményekkel ébred föl álmából. Mi a legteljesebb bizalommal várhatjuk és várjuk ezt a nagy ébredést.

Addig azonban mindent meg kell tennünk, hogy a reánk bizott drága kincset mennél gyümölcsözőbben kamatoztassuk. A sötétség terjedésének a lehető tiszta világossággal álljunk elébe. Bármilyen fegyverekkel jön az ellenfél, a mi fegyvereinket az igazság aczélozza meg. Bármilyen gyűlöletet tapasztalunk, minket a szeretet vezéreljen. Mert az igazság és szeretet mindennél erősebb s a létért való küzdelemben csak ezek számíthatnak a győzelemre. Ezeknek megőrzésére kötelez az eszme, melynek szolgálatába állottunk s az egyház, melynek tagjai vagyunk. Hadd folyon hát a felekezeti küzdelem; mert ezekkel a fegyverekkel, ha vigyázók lesznek az őrszemek, még az ellenfél vakmerő portyázásait is ügyünk győzelmének a biztosítására fordíthatjuk. Bátran előre hát a megszentelt lobogóval! Hadd lássák és hadd olvassák róla a czélt, melyért küzdünk, s a fegyvereket, melyeket forgatunk!

VÁRI ALBERT.

Bogáthi magyar szabású zsoltárai.

Jó ideje már, hogy e folyóirat lapjain felhoztam Szenczi Molnár Albert nagy népszerűsége ellen, hogy ő olcsón elterjesztett s így nagy mértékben felkapott francziás nótáival a mi régi szép magyar zsoltárénekeinket feledtette el. Vannak, kik arra hivatkoznak Molnár mentségeként, hogy ő az új nótákkal sok új versformát is honosított meg elmaradt irodalmunkban a külföld gazdag költészetéből.¹ E könnyebb versformákkal mintegy nemesíteni, fordulatosabbá tenni óhajtotta a régibb nehézkes magyar verselést. De ha a hosszas külföldön időzés nem vesztegette volna meg a tehetséges költőnek — Erdélyi János szerint csak verselőnek — magyaros izlését és józan ítéletét: elragadtatással tudta volna fogadni az őt megelőző kor költői reformját, melynek elismert nagy mester, egy igazi magyar költő, Balassa Bálint állott élén. S a felmutatott helyes irányt hiven folytatva, bizonyosan magyarosabb irányban fejlett volna ki a XVII. században költészetünk s a ritka szép ősi magyar dallamokat megbeesülve, egy-két csinosabb franczia nótán kívül a többi Goudimel-féle ékes zöngedezést ott hagytuk volna, a hol Molnár maga találta őket: Németországban koldusnótának.²

Ma irigyelhetjük katolikus honfitársainkat, kik igazán magyar hangzású templomi énekeikből az utókorra sokkal többet őriztek meg. Mi Szenczi Molnár Albertnek s az utána szintén német műveltségen nevelt Aranyos-Rákosi Székely Sándorunknak köszönhetjük, hogy a régiből többszörösen megújított énekeskönyvünk németes-francziás dallamaival finomabb izlésű angol vendégeinket egyáltalán nem ragadja el, kik pedig a kurucz dallamok magyaros szépségeit eléggé tudják méltányolni.

¹ V. ö. Dézsi Lajos észrevételével. Bogáti F. M. élete és költői működése. Bpest, 1895. 27. l.

² Egy XVII. százbeli magyar utazó csodálkozva említi, hogy Németországban még a koldusok is Lobwasser zsoltáiraival keresik kenyerüket.